

Pauline Worms foredrag om Kvindesagen I

Taler

Pauline Worm
Lærerinde, foredragsholder,
forfatter

Dato

9. september 1872

Sted

Holdt flere steder i løbet af 1870'erne. Bl.a. i Foreningen til Folkeoplysningens Fremme for Langaa og Omegn på nævnte dato. Kilde: Anders Dolleris 1921. Pauline Worm, s. 83-84. Nordisk Forlag

Der er et af Tegnér's Digte, der ikke er nær så godt kjendt som "Axel" eller "Frithiofs Saga" og som vist heller ikke fortjener at være det, men som ikke desto mindre er blevet mig inderlig kjær, fordi – jeg har gjort en Opdagelse deri. Ligesom de Mænd, der med Forkjærlighed have syslet med Holbergs Skrifter, især hans Komedier, i dem have fundet et rigere Tankeliv, et dybere Indblik i Menneskehjertet, et friere Syn paa Livsforholdene end det, Forfatteren selv vedkjender sig og til Slutning lægger en af sine Personer i Munden som Stykkets Moral, således har jeg i Tegnér's Digt: "de tre bröderna" fundet, om ikke noget Højere så dog noget Andet og noget Mere end den Lære, det umiddelbart forkynder: at det Gode, det Sande og det Skjønne i sit inderste Væsen er Et; jeg har fundet en Fremstilling af Kvindelighedens Ideal som trefoldigt.

Digteren fortæller: I en Dal, der var indestængt mellem høje Fjelde, boede tre Brødre sammen i det Hus eller den Gård, de havde arvet efter deres Forældre. I flere Ar [sic] førte de der et lykkeligt, fredeligt og nøjsomt Liv; de dyrkede Jorden, vogtede Kvæget, nød Frugterne af deres Arbejde, og videre gik deres Ønsker ikke. Men omsider vågnede andre og dybere Længsler i deres Sjæle; de betroede sig til hverandre, og det hed da: Brødre, lader os drage bort over Bjergene, lader os se, hvad der lever og rører sig udenfor vor Kreds og – lader os hver søge en Hustru! – en Præmie skal tilfalde den, der vælger bedst". – Hvori Præmien skulde bestå, og hvorledes man skulde få afgjort, hvem der havde sejret i Væddestriden, det står der Intet om i Digtet, og her have vi måské en af dets Mangler. Nu vel: Brødrene droge hver sin Vej ud fra Hjemmet, og der gik mange Dage, måské År, inden de atter mødtes; ingen af dem bragte en Brud hjem, men enhver af dem havde dog, som man siger, mødt sin Skæbne og truffet et Valg. Digteren lader dem tale efter Alder; jeg vil give den Yngste Ordet først.

"Jeg har mødt Skjønheden", sagde han; "jeg har fundet det Højeste, det Elskeligste, Virkeliggjørelsen af mit Hjertes Drøm. Hun stod for mig i Solglans med en tusindfarvet Vifte i Hånden; hun er himmelsk, jeg begjærer hende ikke, jeg vover ikke at drage hende ned til mig. Nej, at betragte, blot betragte hende er Målet for min Tilværelse, men jeg har truffet det bedste Valg: jeg forlanger Prisen".

"Tag den", sagde den anden Broder, "min Elskede er jordisk, og jeg forlanger ingen Løn for mit Valg, jeg begjærer kun hende. Hun er Fromheden. Blufærdig som en Brud, alvorlig, med en Tåre på Kinden stod hun for mig og vandt mit Hjerte. Intet kostbart Smykke røbede hendes Højhed; men ved hendes Fødder stod en Pelikan og nærede sine Unger med Blodet af sit eget Bryst. Således er hun. Når jeg sank træt og ængstet ned, tilhviskede hun mig Mod og Håb. Jeg véd, hvorledes hun gemmer hver Velgjerning i sit trofaste Hjerte. hvorledes [sic] hun elsker, hvorledes hun tilgiver. Hende elsker jeg."

"Min Gudinde", sagde den Ældste, "har vist sig tilsløret for mig i ensomme Timer, men jeg så Laurbærkransen om den høje Pande; jeg så bag Sløret det blå Øje vendt mod Himlen. Stille sidder hun og øser af Enighedens Kilde; Livets og Dødens Gåder løser hun i sit Jomfrubur. Hun er Sandheden; jeg kunde ikke stige op til hende; men en Gang skal jeg nå hende; Prisen er min".

Som nu den ældste og den yngste Broder stredes om Lønnen for det bedste Valg, blev det pludselig lyst over Fjeldene, og ned fra dem steg en høj Skikkelse, hvori enhver af de Tre troede at se sin Udkårne. Pelikanen stod ved hendes Fødder, Viften lå i hendes Hånd, og laurbærkranset så hun op mod Stjernerne. Hun talte til dem hver især, venligt til de to ældste, ikke saa kjærligt til den yngste Broder; men til dem Alle lød Talen, at det var et og samme Væsen, de havde set i tre forskellige Skikkelser.

"Talte och försvann. I quällen
Brann som stjernor hennes hår,
Och den blyga eternellen
Upprann i Gudinnans spår".

Dette er Digtets Indhold. Men hver af de tre Brødre havde jo søgt ikke Ideen men Kvinden. Havde da ingen af dem set hende?

– Jo.

Den yngste Broder havde set hende som Ungmø, og han havde med den første, ungdommelige, romantiske Kjærligheds hele Sværmeri givet hende sin Sjæl og sit Hjerte. Han gav Alt og fordrede Intet – af hende selv; han vilde blot tilbedende betragte sin Skjønne, blot lovsynge, blot forevige hende, sætte hende blandt Stjernerne; men af Verden fordrede han Beundring som hendes Sanger, hendes Ridder; ikke Lykken men Æren, Udmærkelsen bejlede han til.

Den Næstyngste var ude over Fantasiens Alder. Han var Mand; han søgte sig en Hustru, og kun i Hustruens og Moderens Skikkelse så' han Kvinden. Det var ham ikke nok at betragte og beundre hende på Afstand; han begjærede hendes Kjærlighed og hendes Nærværelse i Hjemmet; dør så han den rette Plads for hendes velsignelsesrige Virken, og der søgte han sin stille Lykke, ubekymret om Verdens Ros. Skjald var han ikke; men – således som han så' Kvinden, har dog også Skjalden Øje for hende.

Men den ældste Broder, der måske havde opgjort sit Regnskab med Lykken og ikke søgte nogen jordisk Skat, han havde fået Øje på Kvinden i en Skikkelse, hvori Digteren ikke ser hende. Han så hende som den Ensomme, som Enken eller den forladte Hustru, der ikke er Moder, eller som den Mø, der ikke længer er ung. Med Blikket vendt mod Evigheden havde han set hende som en Himmelbrud, der i sit Jomfrubur løser Livets og Dødens Gåder. Den enlige Kvinde er ikke den, som Poesien plejer at forherlige, hende har man ikke villet kjende; Kvindens eneste Vej til Ros og Magt var Ægtestanden. Følgen heraf blev ikke sjelden: Ægteskaber uden Kjærlighed.

Men Digterne skildre Livet, som det har været; den prosaiske Virkelighed slog i vore Dage ind på en ny Vej, og det skal indrømmes, at alle de Forbedringer i Kvindens Kår, som vi her i Danmark have den frie Forfatning at takke for, de ere komme den Kvinde tilgode, der ikke lever i Ægteskab: Enken, den Forladte og den Mø, der har fyldt sit 25de År en eller to eller tre Gange. Den gifte Kvinde har været Stifbarn, og skjønt hun rigtignok ikke har mistet en eneste af de Rettigheder – få og små som de ere – hvilke hun forhen havde, så ser det dog for hende mangan en Gang ud, som om Rollerne vare ombyttede, idet den Ugifte, der før var umyndig for Livstid, nu netop er den Myndige. Mennesker, der kunne huske en Tid, da gamle Jomfruer altid sad nederst ved Bordet og aldrig

kom synderlig i Betragtning, have ondt ved at finde sig i Forholdene, som de nu ere, og kunne ikke lide at se selvstændige Frøkener undertiden gå foran Fruerne. Man vil derfor gjerne så meget som muligt formindske disse selvstændige Kvinders Antal, henviser de allerfleste af de Ugifte til en tjenende Stilling eller til et Hospital, og hvem der i denne Henseende er mest stillestående for ikke at sige tilbageskridende, er ikke sjelden den gifte Kvinde, den lykkelige Hustru. Sine mest hårdnakkede Modstandere har Kvindesagen blandt Kvinderne selv.

Misundelse kan det ikke være; det er umuligt, at en lykkelig ung Hustru, der bliver båret på Hænderne af sin Mand og måske hersker som en lille Dronning i sin Kreds, kan misunde en fattig Enke eller en gammel Pige den Ret, Loven giver hende, til selv at værge for sit Bo og spise sit eget ofte surt erhvævede Brød. Nej, men det kan forstås, at den Hustru, der elsker sin Mand og ser op til ham og føler sig æret og løftet ved hans Hånd, også forlanger at æres for hans Skyld og ikke kan finde sig i at stå tilbage for en Kvinde, der bærer sit eget Navn og står på den Plads, hendes egne Evner have vist hende Vejen til. Enten har jo denne Pige ikke været Gjenstand for en Mands Kjærlighed eller hun har forsmået den. I første Tilfælde – således dømmes den, der taler i Ydmyghedens Navn – i første Tilfælde har jo Frøken N. N. ikke haft de Egenskaber, Mændene sætte Pris på – og Mændene ere naturligvis de rette Dommere over det Kvindelige; – i sidste har hun været "gjenstridig", ikke villet følge "Kvindens Bestemmelse". Kort sagt, det er for den unge Frue en afgjort Sag, at den, hvem den bedste Mand har valgt, er den bedste Kvinde, den, hvem ingen har valgt, den ringeste, og da hendes egen Mand naturligvis er den bedste af alle Mænd, så er hun den bedste af alle Kvinder. Det var et underligt Facit, Ydmygheden kom til, og det Allerforunderligste er, at den kom til det ved Bibelens Hjælp; thi Bibelen citeres så godt som altid mod Kvindesagen. En Misforståelse af den hellige Skrift har ført os ind i et fremmed Spor; den rette Forståelse vil føre os tilbage til en nordisk Tankegang; derfor, om aldrig af anden Grund, er Kvindesagen en Folkesag.

Misforståelsen er denne: Hvor Bibelen taler om Mand og Hustru, der læser man dens Ord, som om de gjaldt Mand og Kvinde, det hele Mandkjøn lige over for det hele Kvindeskjøn, som om alle Kvinder med Landets Dronning i Spidsen skyldte hver Idiot, hvert Ladegårdslem, hver Drukkenboldt, hver Forbryder i Mandsdragt den samme Ærbødighed, samme ydmyge Hengivenhed, samme "Underdanighed", som Hustruen, ifølge Bibelen, skylder sin Ægtefælle. Er der end Ingen, som for Alvor mener dette, så føres der ikke sjelden en Tale, der i

modsat Fald er meningsløs.

Kvinden er skabt til at se opad, og Gud har villet, at hun som Hustru skal se op til sin Mand; fra Begyndelsen var det ikke Fordringen: i Paradiset så' Adam op til Eva, han "adlød hendes Røst", mente, at hun var den "Støtte, han kunde forlade sig på". Men hun svigtede sit Kald, ikke for at blive klogere end Adam"¹ – det var hun alt – men for at de Begge kunde "blive som Gud".

Hun førte sin Mand vild; hun forførte ham, og efter Syndefaldet lyder Dommen; din Attrå skal være til din Mand, og han skal være din Herre". Nu var Adam stillet mellem Gud og Eva; før var Stillingen en anden.

Vistnok er Adam og Eva: Mand og Kvinde, og hvad der er sagt til dem, er sagt til Slægten, deres Afkom, men kun således, at Forholdet skal gjentage sig i Ægteskabet, ikke udenfor. Det hedder ikke: din Attrå skal være til Manden. Der står: "din" Mand. Ser man bort fra dette lille Ord, da stiller man ikke blot uberettigede Fordringer til Kvinden; man gjør det, som værre er: man prædiker en gruelig Lære, en Kommunisme af den værste Art.

Adam og Eva vare ægteviede af Herren selv; der var ingen Tvivl om, at dem havde Gud tilsammenføjet: dem kunde end ikke Djævelen adskille. Det er måské en af Syndefaldets værste Følger, at Guds Bestemmelse, Guds Villie med den Enkelte ikke længer står klart for Mand og Kvinde, at ingen af dem véd, hvem der for ham eller hende er den Eneste, den Rette. Jeg siger: ingen af dem véd det; thi selv den stærkeste og reneste Kjærlighed er ingen Viden, den er en Tro, ganske vist en Tro, der kan bære Livet igjennem. Men tidt er Hjertets Følelse svag og uren, og så kommer der Hensyn, Standsfordomme, Pengebegjærlighed, Forfængelighed, Frygt for Udkommet, så kommer hele den Hærskare af Onder, der volde de ulykkelige Ægteskaber. Størst Skade vilde dog, hvis den var almindelig, den Mening gjøre, at hvilken som helst Mand var god nok til hvilken som helst Kvinde, fordi det hele Mandkjøn står over det hele Kvindekjøn.

Til Lykke er den ikke almindelig. Verden taler om Mesalliancer. Hvad den derved forstår, er rigtignok Forbindelser, som i verdslig Henseende ikke ere jævnbyrdige: Ægteskaber mellem Kvinder af højere og Mænd af ringere Stand. Verden har Uret: en højebåren Ånd kan bo under en Halmhat så godt som under en Kongekrone, og et adeligt Hjerte kan slå bag en Vadmelskofte så godt som

bag Fløjel og Purpur; her er altså en Misvisning. Talen om Mesalliancer er en forvrænget Sandhed; hvad der skal erkjendes og hævdes, er, at Kvinden fornedrer sig, når hun ægter en Mand, der ikke er hende åndelig jævnbyrdig eller, hvad han allerhelst måtte være, åndelig overlegen. Har nu en Kvinde på sin Vandring gennem Ungdommens År aldrig mødt eller aldrig været elsket af en sådan Mand, så har hun gjort Ret i at bevare sin Uafhængighed, i at ligne Sandhedens Præstinde, om hvem det hed:

"Tankfull sitter hon och öser

"Evighetens källa ur;

"Lifvets, dödens gåtor löser

"Hon uti sin jungfrubur."

Og så får det at være, at man regner hende blandt "de højrøstede Kvinder, der forsmå den stille Gjerning i Hjemmet for at vinde Ere og Navn i Verden."² Hun har, trods sin enlige Stand, Ret til en menneskelig Tilværelse; hun er fuldt så vel som den gifte Kvinde kaldet til

– at bygge med på Sandheds Kirke,
Med paa Fædrelandets Odelsgård.

Og jo rigere hendes Evner ere, desto mindre kunde det forsvares, om hun af misforstået Ydmyghed tilbragte sit Liv med at "koge Grød og skure Gryder" i en eller anden Frues Tjeneste.

Altså, når der påståes, at "vi Kvinder af Gud have fået en Ret til at være Manden underdanig",³ da er dette, taget i Almindelighed om den enkelte Kvindes Forhold til det hele mandlige Kjønn, ikke sandt. Herrens Ord til Eva og de saa tidt af Kvindesagens Modstandere påberåbte Steder i Pauli Breve (Ef. 5, 22, Tit. 2, 5) vise snarere det Modsatte, nemlig at den gifte Kvinde ikke har Ret til at være nogen anden Mand underdanig end sin egen.⁴ og [sic] hvis der er nogen Sandhed i den Tale, at Manden er skabt til at herske og føre Ordet, at det er Mandens Skam, når Gud må bruge Kvinden til Dåd⁵, så gjelder også dette i Ægteskabet, ikke udenfor. Det er eller det kan i det mindste blive en Skam for Manden, når hans Hustru i hans Nærværelse skal føre Ordet for ham, træffe Bestemmelser, der høre under hans Område, optræde som Husets og Børnenes Forsvarer, styre og lede hans Sager; og det er ikke mindre en Skam for en Ægtemand, når han lader sin Hustru tjene en Anden, trække for en Anden. Her

taler jeg ikke om Høsttjeneste eller et andet kortvarigt Kontraktsforhold, endnu mindre om lønnet Arbejde, som den gifte Kvinde kan udføre i sit Hjem, uden at nogen Anden end hun og hendes Mand blive de Rådende i Huset; men godt var det, hvis den Sandhed gik op for Manden, navnlig den såkaldte Arbejder, at det er hans Skam, når Hustruen må være Familiens egentlige Forsørger, og endnu mere, når hun for at kunne blive dette må stille sig i et fast, varigt Lydighedsforhold til en anden Mand. Et privat Tjenesteforhold er ingen Skam for Manden selv; men er han gift, skal han vide at hævde sin og sin Hustrus Værdighed i deres eget Hjem, indenfor hvis Dørtærskel han ikke er Tjener, men Husbond og Herre. Kan han ikke det, så er han en dårlig Ægtemand: den gifte Kvinde har en utvivlsom Ret til ikke at være nogen anden Mand underdanig end sin egen.

Men selv når Talen er om Mand og Hustru, kan det ikke indrømmes, at det i alle Tilfælde er Mandens Skam, når Gud ikke må men vil bruge Kvinden til Dåd, når Herren i en enkelt Retning har betroet Kvinden en Naturgave eller Nådegave, som er Manden nægtet. Profetinderne under den gamle Pagt vare undertiden gifte med Mænd, som ikke vare Profeter; en gift Kvinde i vor Tid kan undertiden være en begavet Konstnerinde eller Forfatterinde, uden at hendes Mand udmærker sig i samme Retning; men dette er ingen Skam for ham, når han ellers fylder sin Plads.

Og nu den ugifte Kvinde. Hun er i Forhold til Manden stillet som Menneske til Menneske. Hun kan tjene; hun kan påtage sig en beskeden og stille Gjerning ikke blot i en Families men også – hvor ikke hendes Rygte lider derunder – i en ”enlig Herres” Hus; der skal Mange til det Almindelige, Få til det Ualmindelige; der behøves Hænder til at feje og rydde op i Huset så vel som til at feje Fordommenes Spindelvæv bort og rydde op i Samfundets Pulterkamre. Alt har sin Tid og sin Nytte. Vinduerne må pudses, for at det legemlige Syn ikke skal hindres eller svækkes; men Tågen for det åndelige Øje skal ogsaa spredes. Gulvet i vore Stuer må ikke dækkes med et Lag af Smuds; men den Grundvold, hvorpå Fremtidens Bygning skal stå, er det også nødvendigt at rense, og dette sidste er ikke udelukkende Mandens Sag. Kvinden kan tjene, ja, hun skal tjene, men ikke altid en Mand. I mange Tilfælde er hun kaldet til umiddelbart at tjene Gud.

I det gamle Norden var der mellem Mand og Kvinde Lighed i åndelige Livsvilkår; under Hedenskabets Morgendæmring så’ begge Kjøen lige klart; men da Solen stod op, da Folket blev kristnet, lagde man et tæt Slør over Kvindens

Øjne; man gav østerlandske, græske og romerske Love for nordiske Kvinder. De fremmede Kristendomsforkyndere medbragte fremmede Begreber; det Fremmede sejrede, og der måtte gå tusind År, før der igjen blev sunget for "Nordens Kvinde":

"Du skal lukke dit Hjerte for Trældom og Tvang
"Og din Dør for de Fremmedes Skik".

1. Om kvindens plads i samfundet" af V. D. (Nordisk månedsskrift 1874 II. 461.)
2. V. D.
3. V. D.
4. Ordet "underdanig" er måske endog af den hellige Forfatter således ment, at det peger på et Forhold, som udenfor Ægteskabet er vanærende.
5. V. D.

Kilde

Kvindesagen som Folkesag. To Foredrag af Pauline Worm. Odense. R. Nielsens Boghandel 1876. Tryk i Fyens Stiftsbogtrykkeri i Odense hos J. C. Dreyer. Digitaliseret af Det Kgl. Bibliotek. <https://www.kb.dk/e-mat/dod/130023742544-color.pdf>

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Foredrag, Kvindebevægelsen

Relateret

Pauline Worms foredrag om Holger Danske-sagnet
24. marts 1865

Pauline Worms foredrag om Kvindesagen som Folkesag II
9. september 1872

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/pauline-worms-foredrag-om-kvindesagen-i>